

Saco

Box 2206

103 15 STOCKHOLM

Yttrande: *Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet* (SOU 2017:35)

DIK är ett Saco-förbund med 21 000 akademiskt utbildade medlemmar som är yrkesverksamma inom kultur och kommunikation. Bland DIK:s medlemsgrupper finns bland annat skolbibliotekarier. DIK har ett stort intresse för utbildningsfrågor i allmänhet. Genom medlemsgruppen skolbibliotekarier har DIK också ett specifikt intresse i utvecklingen av framtidens skola.

DIK har tagit del av Skolkommissionens betänkande *Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet* (SOU 2017:35). DIK har i ett tidigare yttrande (se bilaga) kommenterat betänkandets kapitel 8, "Ökat nationellt ansvar för skolans finansiering". I vårt tidigare yttrande framförde förbundet två huvudpunkter. Dessa gäller också Skolkommissionens betänkande i sin helhet:

- DIK ställer sig bakom kommissionens förslag om resursförstärkning med 6 miljarder i förskola och grundskola,
- DIK vill starkt poängtera att resursförstärkningen *bör utvidgas* till att omfatta utbyggnad av skolbibliotek.

DIK vill i detta yttrande komplettera våra tidigare ställningstaganden. I korthet innebär det att DIK gör följande kompletterande ställningstaganden:

- DIK vill i likhet med Skolkommissionen ha en bättre analys och utvärdering av olika insatser för att utveckla skolan och elevernas resultat, i detta sammanhang vill DIK särskilt betona betydelsen av att
  - a) inkludera skolbibliotek i den föreslagna skolsatsningen om 6 miljarder,

- b) gör riktade satsningar i enlighet med etablerad "best practice" (exempelvis Skolbibliotek i världsklass) för att bygga upp väl fungerande skolbibliotek, i stället för att sprida resurserna tunt på ett suboptimalt sätt,
- c) gör en riktad satsning för att utbilda fler biblioteks- och informationsvetare. I dag är bristen på utbildade bibliotekarier stor. Bland DIK:s medlemmar med biblioteks- och informationsvetenskaplig utbildningsbakgrund var andelen som uppbar a-kassa kring årsskiftet 2016/17 mindre än en halv procent. Förbundet har också via medlemskontakter uppmärksamats på att det runt om i landet är mycket svårt att rekrytera bibliotekarier inom ramen för statens pågående skolbibliotekssatsning,
- d) ge Skolverket i uppdrag att inkludera skolbibliotekarier i statistiken över pedagogisk personal
- e) ge Skolverket i uppdrag att sammanställa befintlig forskning över skolbiblioteks/skolbibliotekariers betydelse för elevers lärande och utveckling av undervisningen. En sådan sammanställning skulle sedan kunna ligga till grund för utfärdande av allmänna råd när det gäller skolbiblioteksverksamhet.

Motivering

Skolkommissionens övergripande syfte är att formulera en sammanhållen reformstrategi för ökad likvärdighet, förbättrad undervisningskvalitet och förbättrade kunskapsresultat. Kommissionen beskriver i betänkandet sina centrala utgångspunkter, skolans problembild och systemsvagheter, liksom övergripande samhällsförändringar som har påverkat och kommer att påverka likvärdighet, undervisningskvalitet och kunskapsresultat. Kommissionen betonar vikten av att de delförslag som man lägger fram ska baseras på forskning/evidens.

Kommissionens förslag tar sin utgångspunkt ifrån den evidens som man presenterat i kapitel 8.1. Kommissionen har där redovisat forskning som visar att ekonomiska resurser har betydelse för elevers skolresultat. Man har även anfört studier som visar att faktorer som klasstorlek, lärartäthet, lärarkompetens och mängden lärarledd undervisningstid påverkar elevernas pedagogiska resultat och lärmiljö.

DIK delar i mångt kommissionens analys av aktuella problem och förändringsfaktorer som påverkar möjligheterna att bygga en skola som svarar upp mot framtidens behov hos individ, samhälle och arbetsliv. På några punkter anser DIK dock att kommissionen inte lyckats nå fram till rätt analys och förslag. DIK vill särskilt betona ett område som enligt vår mening inte behandlats tillfredsställande:

- skolbibliotekens betydelse för elevers lärande (särskilt språklig och digital kompetens) och för skolans pedagogiska förnyelse och utveckling.

Det är i detta sammanhang symptomatiskt att kommissionen ägnar tid och utrymme åt lärares tillgång till högskolebibliotek, men över huvudtaget inte berör vikten av att elever har tillgång skolbibliotek.

1. Har skolbibliotek betydelse för elevers lärande?

Skolkommissionen vill ha evidens som stöd för de konkreta förslag man lägger fram. Kommissionen anför vetenskapliga undersökningar och resultat när det gäller ett antal faktorer som påverkar undervisning och lärande. Några forskningsrön när det gäller skolbibliotekens/skolbibliotekariernas betydelse för elevers lärande presenteras dock inte. Betyder det att det inte finns någon forskning på detta område? Jo, det finns det. I själva verket finns i dag relativt omfattande internationell forskning som visar att väl fungerande skolbibliotek utvecklar undervisningen och stärker elevers lärande. Den svenska forskaren i biblioteks- och informationsvetenskap, Cecilia Gärdén, publicerade våren 2017 en forskningsöversikt på uppdrag av sekretariatet för nationell biblioteksstrategi. I översikten *"Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015"* säger Gärdén:

"- Spelar skolbiblioteket egentligen roll för elevernas lärande och prestationer? Svaret skulle enkelt kunna uttryckas med ja. Många års tvärvetenskaplig, internationell forskning visar att bemannade skolbibliotek som samspelar nära med ämnesundervisningen kan ge väsentliga bidrag till elevers lärande. Vi har i dag tillgång till ett stort antal studier som genomförts med olika forskningsmetoder och som sammantaget tydligt pekar på att väl fungerande skolbibliotek kan innebära avsevärda bidrag till undervisning och lärande."

Hur kan Skolkommissionen som bemödar sig om att lägga fram evidensbaserade förslag helt ha missat forskningen kring skolbibliotekens betydelse för elevers lärande? Det är kanske inte så konstigt, eftersom svensk skolforskning medvetet eller omedvetet valt att inte forska om skolbibliotekens betydelse. Detta osynliggörande av skolbiblioteken reflekteras också i Skolverkets medvetna beslut att inte inkludera skolbibliotekarier i statistiken över pedagogisk personal. Utan statistiska grunduppgifter blir det mycket svårt att bedriva forskning på ett fenomen. Ja, det kan till och med vara svårt att förstå att det osynliggjorda fenomenet kan ha någon som helst betydelse för den aktuella frågan.

2. Vad är ett väl fungerande skolbibliotek?

DIK har arbetat systematiskt med skolbiblioteksfrågan i tio års tid. Förbundets tillsatte 2010 en expertgrupp för skolbibliotek. Gruppen har under sina sju års verksamhet systematiskt arbetat fram en definition av skolbibliotek, kompetenskriterier för skolbibliotekarier samt kriterier för "best practice" när det gäller skolbiblioteks-

verksamhet.¹ Dessa kriterier ligger till grund för utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" som i år (2017) delades ut för femte året i följd. Utmärkelsen har genom åren kommit att bli en eftersökt inofficiell kvalitetsstämpel.

DIK:s definition av skolbibliotek lyder: "Skolbiblioteket är en pedagogisk funktion. Skolbibliotekets uppdrag definieras av skollagen och kurs- och läroplaner. Under ledning av skolbibliotekarie stärker skolbiblioteket elevernas språkliga och digitala kompetens i en multimodal textvärld." Definitionen betonar vikten av skolbibliotekariekompetensen och skolbibliotekets roll när det gäller att stärka elevers nyckelkompetenser, särskilt språklig och digital kompetens.

Utifrån skolbiblioteksdefinitionen, forskningsrön och expertgruppens erfarenhet och kännedom om "skolbiblioteks-Sverige" har gruppen arbetat fram kriterier för "best practice". Kriterierna fungerar som bedömningsgrund när expertgruppen utser "Skolbibliotek i världsklass". Ett väl fungerande skolbibliotek ska uppfylla följande kriterier:

Ett skolbibliotek i världsklass:

- är en tydlig del av skolans pedagogiska vision.
- samverkar med skolledning och övrig pedagogisk personal kring elevernas lärande.
- stärker elevernas läs- och kommunikationsförmåga i en vidgad textvärld.
- stärker elevernas digitala kompetens med fokus på informationsfärdigheter och förståelse för informationssökningsprocesser och sociala medier.
- erbjuder stöd till enskilda och grupper i deras lärprocesser.
- har överblick över lärresurser och ger stöd till lärare och elever i deras litteratur- och medieanvändning.

Går det att finna evidens för att skolor med Skolbibliotek i världsklass påverkar elevers lärande på ett positivt sätt? DIK har tyvärr varken resurser eller kompetens att genomföra någon reell forskning på området. Förbundet har dock gjort mindre statistiska körningar gentemot Skolverkets SALSA-statistik för att se om våra kvalitetskriterier faktiskt har betydelse för elevernas lärande. Urvalet skolor med Skolbibliotek i

---

¹ Expertgruppens arbete finns dokumenterat i ett kapitel av IFLA-publikationen *Global Action on School Library Guidelines*, (de Gruyter 2015).

världsklass är för litet för att vi ska kunna säga något med säkerhet. Ett tydligt mönster avtecknade sig dock i materialet: skolor med skolbibliotek i världsklass hade en mycket högre andel skolor med höga medelbetyg än gruppen "alla skolor"; skolor med skolbibliotek i världsklass hade också en mindre andel skolor med låga medelbetyg än gruppen "alla skolor".

Från Kungliga bibliotekets officiella biblioteksstatistik vet vi "att fortfarande bara drygt hälften av landets 1,3 miljoner elever har tillgång till ett skolbibliotek med ungefär halvtidsbemanning. 86 kommuner saknar helt enskilda skolbibliotek som uppfyller bemanningsgränsen för att ingå i undersökningen. Bemanningen på biblioteken är i stort sett oförändrad jämfört med föregående mätning." Om kommissionen vill öka likvärdigheten i skolan är satsningar på skolbibliotek därför ett prioriterat område. Och om kommissionen vill öka kunskapsresultaten och elevernas medie- och informationskunnighet är satsningar på skolbibliotek också ett prioriterat område.

Skolbibliotekens betydelse kan förväntas bli ännu viktigare framöver i och med regeringens beslut tidigare i våras att tydliggöra skolans uppdrag att stärka elevernas digitala kompetens. Flera av de förstärkningar som görs i styrdokumentet gäller områden som rör skolbibliotekariernas särskilda kompetens, exempelvis att stärka elevernas källkritiska förmåga, att arbeta med digitala texter, medier och verktyg och att lösa problem och omsätta idéer i handling på ett kreativt sätt med användning av digital teknik. På den här punkten verkar regeringen och kommissionen gå i otakt, och regeringen har genom de förstärkta skrivningarna kring digital kompetens gjort en djupare och bättre analys än kommissionen.

Det brukar hävdas att vi är mitt inne i en fjärde industriell revolution. Arbets- och samhällsliv kommer under de närmaste decennierna att på ett genomgripande sätt påverkas av digitalisering och robotisering, liksom av migrationsströmmar.

Skolbibliotekens/skolbibliotekariernas särskilda inriktning på att ur ett individperspektiv stödja elevernas (och lärarnas) språkliga och digitala kompetens kommer därför att bara bli viktigare under de närmaste åren. Det handlar både om att ge alla elever möjlighet att ta del av litteratur för att utveckla sin språkförståelse både på svenska och för nyanlända det egna hemspråket samt att hos alla elever bygga upp en grundläggande digital kompetens som kommer att krävas för att aktivt kunna delta i morgondagens arbets- och samhällsliv. Dessa dagars "fake news", "alternative facts" kommer inte att försvinna i förstone. Det innebär att elever och vuxna måste ges verktyg (källkritik, mm) för att kunna fatta välinformerade beslut. Det är just sådana förmågor som skolbiblioteket och skolbibliotekarierna kan bidra med.

3. Vad bör göras?

DIK menar att en rejäl satsning på skolbiblioteken är en av de mest prioriterade investeringarna som kan göras i svensk skola i dag. *Därför bör kommissionens förslag om en skolsatsning med 6 miljarder utvidgas, så att det blir möjligt att använda medlen även till skolbibliotek.*

Regeringen har redan inlett en begränsad satsning för att stärka landets skolbibliotek. Man avsatte 15 miljoner 2016 och fortsätter med 30 miljoner 2017 och 2018. Satsningen är på tok för liten för att kunna ge märkbara resultat på nationell nivå. Dessutom är risken stor att Skolverkets sätt att fördela dessa pengar till och med riskerar att ytterligare försvåra möjligheterna att se hur satsningar på skolbibliotek stärker elevernas lärande. DIK och andra intressenter påpekade redan innan satsningen för Utbildningsdepartementet att pengarna borde användas som pilotprojekt för att bygga upp ett antal *väl fungerande skolbibliotek*, för att ur dem dra lärdomar som kan komma andra till del.

Såväl forskning som erfarenhet visar att minimikrav för att få till stånd väl fungerande skolbibliotek är att man anställer kompetent personal i biblioteket och ger personalen tillräcklig arbetstid (enligt Kungliga biblioteket minst en halvtidstjänst) för att kunna bygga upp verksamheten. Forskning visar att det är först när biblioteken är kompetent bemannade och samverkar med lärare och skolläring som de positiva resultaten vad gäller lärande och undervisning visar sig.

Läser man Skolverkets listor över statsbidrag till personalförstärkning i skolbiblioteken inser man dock snabbt att det inte finns någon medvetenhet om detta hos verkets statsbidragsenhet. Bidragen sprids över landet likt ett mildt vårregn. 0,05 tjänster hit, 0,10 tjänster dit, 0,12 tjänster hit, 0,13 tjänster dit. Bakom denna fördelningsprincip finns kanske någon rättvisetanke. Det är dock inte en fördelningsprincip som bidrar till att tydliggöra ett väl fungerande skolbiblioteks roll för stärkt lärande och utveckling av undervisningen.

- a) inkludera skolbibliotek i den föreslagna skolsatsningen om 6 miljarder,
- b) gör riktade satsningar i enlighet med etablerad "best practice" (exempelvis Skolbibliotek i världsklass) för att bygga upp ett antal väl fungerande skolbibliotek, i stället för att sprida resurserna tunt på ett suboptimalt sätt,
- c) gör en riktad satsning för att utbilda fler biblioteks- och informationsvetare. I dag är bristen på utbildade bibliotekarier stor. Bland DIK:s medlemmar med biblioteks- och informationsvetenskaplig utbildningsbakgrund var andelen som uppbar a-kassa kring årsskiftet 2016/17 mindre än en halv procent. Förbundet har också via medlemskontakter uppmärksamats på att det redan i dag är mycket svårt att rekrytera bibliotekarier inom ramen för statens pågående

skolbibliotekssatsning. En satsning som skulle ge resultat på nationell nivå kräver att betydligt fler biblioteks- och informationsvetare utbildas,

- d) ge Skolverket i uppdrag att inkludera skolbibliotekarier i statistiken över pedagogisk personal
- e) ge Skolverket i uppdrag att sammanställa befintlig forskning över skolbiblioteks/skolbibliotekariers betydelse för att stärka elevers lärande och bidra till skolans utveckling av undervisningen. En sådan sammanställning skulle sedan kunna ligga till grund för utfärdande av allmänna råd när det gäller skolbiblioteksverksamhet.

Med vänliga hälsningar,

Anna Troberg

förbundsordförande DIK